

RESSENYES BIBLIOGRÀFIQUES

Aquesta secció bibliogràfica té l'objectiu de reunir tota la informació dispersa sobre ornitologia balear que apareix publicada en altres revistes i llibres, tant de la nostra comunitat com nacionals o estrangers, i, d'aquesta manera, fer-la més accessible a qualsevol persona interessada en l'ornitologia balear. Aquest apartat recull ressenyes breus en què es ressalten els principals resultats i s'hi aporten valoracions sobre el contingut de les publicacions rebudes a la biblioteca del GOB.

Un conjunt de col·laboradors realitzen desinteressadament aquestes notes i contribueixen amb el seu esforç a la transmissió d'informació, que podrà tenir una funció en la formació i l'actualització dels coneixements ornitològics dels membres de la nostra associació. Les ressenyes expressen les opinions dels revisors, això vol dir que no reflecteixen necessàriament el parer del GOB. Llista de col·laboradors: Elisa Miquel, Neus Matamalas, Jordi Muntaner, Guillem X. Pons i Antonio Sandoval Rey.

LLIBRES

Migración y ecología espacial de las poblaciones españolas de pardela cenicienta

REYES-GONZÁLEZ, J. M.; ZAJKOVÁ, Z.; MORERA-PUJOL, V.; DE FELIPE, F.; MILITÃO, T.; DELL'ARICCIA, G.; RAMOS, R.; IGUAL, J. M.; ARCOS, J. M. y GONZÁLEZ-SOLÍS, J. 2017. Monografía n.º 3 del programa Migra. SEO/BirdLife.

Recentment s'ha publicat, dins del programa Migra, una fantàstica i ambiciosa monografia adreçada al públic en general que inclou informació actualitzada sobre l'ecologia del moviment de les poblacions de virot gros mediterrànies *Calonectris diomedea* i atlàntiques *Calonectris borealis*. Inclou l'anàlisi de dades científiques procedents de la instrumentació amb registradors GPS i geolocalitzadors per nivells de llum, de centenars d'individus reproductors a 13 colònies de cria ubicades a diferents regions espanyoles: Illes Balears, Castelló, Murcia, Almeria, Galícia, Canàries i Xafarines. El marc temporal de l'estudi és de l'any 2007 al 2015.

Per a aquells que hi puguin estar interessats, l'estudi profunditza

en aspectes tècnics i metodològics molt interessants sobre la utilització d'aquests aparells, que han suposat una autèntica revolució en el coneixement de les aus.

La monografia mostra amb gran detall els moviments i l'ecologia mar endins de les aus durant tot el seu cicle biològic. Inclou informació del període reproductor, destacant les zones d'alimentació, descans i desplaçament d'individus de cada una de les colònies d'estudi. També inclou la informació més actualitzada sobre les àrees d'hivernada de les dues espècies de virot gros presents a l'estat espanyol, així com els principals corredors migratoris que utilitzen. A més, també fa una caracterització de la fenologia anual.

La informació inclosa del virot gros mediterrani, reproductor a les Illes Balears, prové de les colònies de Cala Morell i Illa de l'Aire (a Menorca), Pantaleu (a Mallorca) i dels illots de na Pobra i na Foradada del Parc Nacional marítimo-terrestre

de l'arxipèlag de Cabrera. Un aspecte interessant a destacar és l'existència d'una certa segregació espacial entre individus de colònies diferents durant el període de cria. En general, es fa evident que el monitoratge de les poblacions de virot gros són un gran indicador sobre el qual treballar, si es vol fer una gestió adaptativa d'un espai on es trobin presents.

Finalment, després d'un detallat anàlisi d'una gran quantitat de dades, l'estudi es centra en aspectes de conservació per a l'espècie. Tenint en compte que el virot gros mediterrani figura com a "vulnerable" en el *Catálogo Nacional de Especies Amenazadas* i "en perill" en el *Libro Rojo de las Aves de España*, la monografia suposa un recurs de gran rigor científic, no només per a la divulgació, sinó per a ser usat en el moment de definir polítiques a diferents escales a favor de la conservació de l'espècie i, alhora, l'ecosistema marí en general.- ELISA MIQUEL i NEUS MATAMALAS

AUS / AVES DE MALLORCA

On i quan observar-les. Dónde y cuándo observarlas

REBASSA, M.; MANCHADO, J.; TORRENS, S. y ORRIOLA, M.C. 2017. Birding and Nature Mallorca.

Un dels llocs més fantàstics on he anat a veure ocells diverses de les últimes primaveres és la talaia d'Albercutx, a la serra de la Tramuntana. Per arribar-hi des de la meua llar gallega, després d'un llarg viatge fins a Mallorca he de travessar primer el port de Pollença cercant gavina corsa a la platja; després passar al costat del cèlebre mirador turístic d'es Colomer

alerta al vol d'algun falcó marí; i finalment ascendir, molt atent a la presència de busqueret balear, per una retorçada carretera construïda per presos represaliats de la dictadura franquista.

Així és com, quan per fi arribo fins al peu de la roca on s'aixeca la torre de vigilància del S. XVI, les evocacions ornitològiques se combinen amb les històriques, culturals

i paisatgístiques, per elaborar el meu còctel ornitològic perfecte. Però és que allà dalt m'espera encara més. Sobre el meu cap passen àguiles calçades, arpelles, abellerols, milanes, àguiles marcenques o falzies, entre moltes altres espècies en migració cap al nord, mentre al meu voltant, dispersos sobre les roques i en sempre amb amena xerrada, m'envolten alguns dels majors experts en aus de Mallorca, una de les millors agrupacions d'ocellaires amb les que passar hores aprenent, conversant i rient.

Mai han faltat, entre ells i elles, Maties Rebassa i Josep Manchado, autors juntament amb Sebastià Torrens i Mª Carmen Oriola del llibre sobre el qual amb tanta enyorança m'he assegut avui a escriure en la meua vorera de l'Atlàntic.

Ha estat començar a passar les seves pàgines i dir-me: el que no donaria per agafar i plantar-me ara mateix allà! I en fi, a qualsevol altre dels meravellosos llocs que hi ha Mallorca per gaudir de l'afició que ha determinat, més que cap altra cosa, els meus intents per comprendre el món.

La maquetació, fruit de la neteja d'idees de Mª Carmen Oriola, és la ideal per a un volum d'aquest tipus. La informació respira en totes les pàgines gràcies als abundants marges i espais entre paràgrafs. Les lluminoses fotografies de Sebastià Torrens (unes poques són obra a més de Juan Sagardía, Mario Suárez i Maties Rebassa), sempre generoses en grandària, configuren un catàleg visual excel·lent.

L'obra té un caràcter molt pràctic. De fet, comença anant directament al tema que ens interessa.

En només quatre pàgines resol la introducció, les claus per a la interpretació de les fitxes i mapes de cada espècie i l'imprescindible pla general de l'illa, en el qual es localitzen les seves principals destinacions ocellaires.

Així és com a la pàgina 8 ja entra en matèria, amb l'oca salvatge. I com, quan arriba a la sòl·lera, a la 207, ja només en queden 14 per, abans de tancar-se, incloure la Llista de les Aus de Mallorca, destinada a enumerar les menys freqüents i fins i tot rares, amb breus comentaris per a cadascuna.

Els textos que acompanyen les espècies tractades (una espècie per pàgina), escrits per Maties Rebassa i presentats en català i en castellà, són un d'aquests exemples de gairebé miraculós equilibri entre la senzillesa, l'abundància suficient

d'informació i la voluntat divulgativa. És a dir, d'aquest tipus que, encara que a priori semblen molt fàcils de redactar, després, quan t'hi poses, descobreixes que només qui de veritat sap de què està parlant és capaç d'elaborar-los. El truc den Maties (apunteu per copiar si mai vos toca a crear una obra similar; jo ja ho he fet) és dedicar a cada espècie dos paràgrafs: un de descriptiu, destinat als que estiguin menys familiaritzats amb ella; i un altre relatiu al seu estatus a Mallorca, impecable, per als que desitgem saber com es comporta allà, en termes geogràfics i fenològics.

Per això últim, a més, Josep Manchado ens sorprèn amb un sistema visual destinat a què, d'una ràpida ullada, ens fem una idea de l'estatus de cada au per comarques i mesos: un diagrama fenològic i un mapa de l'illa mostren, mitjançant una clau de color molt intuïtiva, tot el que cal saber per formar-te una idea essencial d'on i quan trobar-la. El resultat és, en conseqüència i alhora, un atlas bàsic de distribució física i estacional de cadascuna de les espècies (apunteu-ho també!).

L'entusiasme i el rigor ornitològic i editorial de l'equip format per Rebassa, Manchado, Torrens i Oriola ja ens l'havien ofert prèviament, a través de Birding and Nature Mallorca (www.birdingmallorca.es) una guia per al turista ocellaire en aquesta illa i un Birding map per aprofitar al màxim cada visita ornitològica a aquest destí, tan freqüentat en particular per aficionats estrangers. De fet, aquesta mateixa obra s'ha editat també en anglès i alemany, amb alguna modificació específicament destinada a aquests altres lectors. Es completa amb ella el que qualsevol, així es consideri un expert o un aprenent, necessita per gaudir de l'observació d'aus a Mallorca.

Demà mateix espero veure des d'aquí, des de Galícia, alguns virots petits. Quan a la tardor tornin a la Mediterrània, potser passin més d'una vegada davant dels autors d'aquest llibre, i de la resta d'integrants de la colla que cada primavera es reuneixen a la talaia d'Albercutx. Els enviaré molts records per a elles i ells. Amb el prec, a més, que em reservin un lloc al peu d'aquesta torre qualsevol de les properes primaveres.- Antonio SANDOVAL REY

ARTICLES

Le Gobemouche tyrrhénien: nouvel endémique des îles de Méditerranée occidentale

OLIOSO, G., THIBAUT, J.-C., PIACENTINI, J. & PONS, J.-M. 2019.

Ornithos 26-2: 67-77.

Els autors fan una revisió de les espècies de menjamosques de la Mediterrània per poder diferenciar l'espècie nominal *Muscicapa striata striata*, de les dues subespècies de *Muscicapa tyrrhenica*, la pròpia de

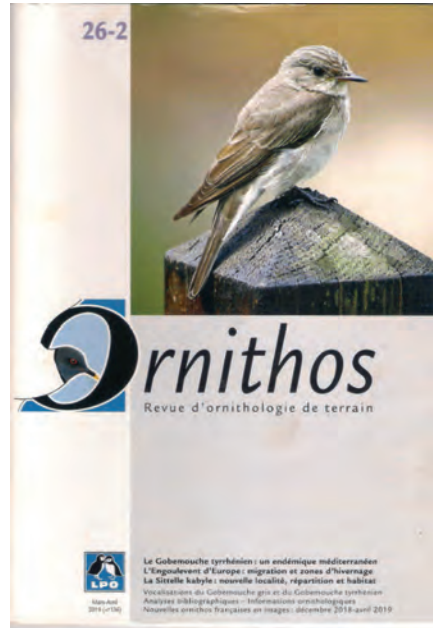
Còrsega i Sardenya *M. t. tyrrhenica* i la de les Illes Balears *M. t. balearica*. Aquest article és molt recomanable per a observadors d'aus i anelladors. L'espècie nominal coincideix a ambdues migracions amb

les poblacions de la nova espècie de les illes descrita fa uns pocs anys. Per aquest motiu és interessant aprendre a diferenciar-les correctament.

Indiquen que està demostrat que entre dues espècies properes la que migra més lluny és la que posseeix l'ala més llarga i punxeguda. Per tant, és possible que al llarg de la seva història, les poblacions de *tyrrhenica* i *baleàrica* no hivernin a les mateixes regions africanes que els exemplars de l'espècie nominal, cosa que podria haver afavorit la seva divergència. Les zones d'hivernada dels menjamosques insulars s'està estudiant actualment.

Pel que fa a les emissions sonores, el reclams i cants de *striata* i *tyrrhenica* mostren importants diferències entre els dos taxons, tal com ha publicat Stalinlas Wroza (*Ornithos*, 2019). Pel que respecta a la genètica, s'han estudiat les diferències genètiques entre els tres taxons comparant l'ADN mitocondrial (tramés només per la mare) i l'ADN nuclear (transmesos pels dos pares), trobant-se una distància genètica significativa entre els taxons illencs i els ocells continentals. A més, les formes insulars no comparteixen cap haplotip mitocondrial amb la forma continental i tenen al·lels nuclears transmesos pel dos parentals que no estan presents a les poblacions continentals. Totes aquestes característiques genètiques indiquen que les aus insulars comparteixen una història evolutiva comuna i que varen evolucionar independentment.

Finalment, els autors consideren que el publicat recentment per

Shirihai i Svenson (2018) de que *baleàrica* és una espècie a part i que agrupa a *tyrrhenica* i *striata* en una mateixa espècie és una lectura errònia del seu anterior treball (Pons *et al.*, 2016) i que els elements reunits fins ara són prou convincents per considerar que els menjamosques insulars formen una espècie a part. Finalment, afegeixen que *Muscicapa tyrrhenica* ha estat considerada com una veritable espècie per part de Comitè Ornitològic Internacional (Gill i Donsker, 2018).- Jordi MUNTANER

Le goubemocuche tyrrhenien *M.tyrrhenica*: un exemple de vocalisation

WROZA, S. 2019. *Ornithos*, 26-2: 78-82.

Aquest article es pot considerar una continuació de l'anterior titulat "Gobemouche tyrrhénien: nouvel endémique des îles de Méditerranée occidentale", publicat a aquest mateix número de la revista *Ornithos*, que també es ressenyat en aquest secció de l'Anuari Ornitològic de les Balears. L'autor proposa realitzar un estat de coneixement sobre les vocalitzacions del menjamosques gris *Muscicapa striata* i els insulars *M. tyrrhenica*. Esmenta els estudis dels cants realitzats per Viganò (2015) i per Comolet-Tirman (2017) que permeten diferenciar els cants de les dues espècies. A continuació discuteix el que ell anomena reclams de migració. Malgrat l'escàs nombre de mostres disponibles de *tyrrhenica*, els reclams de contacte simples són semblants en ambdues espècies, si bé els d'aquesta espècie semblen de mitjana més nítids i mes incisius superant més fàcilment els 8 KHz que es de *M. striata*. Considera que l'escassetat de registres de vocalitzacions segueix sent un factor limitant per a

un estudi posterior de la variabilitat de reclams de *tyrrhenica*.

M. tyrrhenica emet un cant d'una freqüència de 19 KHz, la qual cosa constitueix un valor extrem entre les espècies del Paleàrtic occidental, que emeten un cant molt per sota dels 10 KHz. Amb aquesta freqüència, el cant de *tyrrhenica* és un dels rars casos de cant d'aucell pel qual la percepció està lligada a l'edat de l'observador, donat que no és audible per la majoria dels éssers humans adults, especialment a partir d'un certa edat. Mentre que un adolescent percebrà variacions en el to de les notes i una certa musicalitat un adult només sentirà una sèrie de notes altes, gairebé audibles.

Finalitza considerant que el cant del taxó mediterrani és un bon criteri per diferenciar-lo de *M. striata* mentre que fer servir el reclam per diferenciar-los és molt més delicat. Afegeix que encara no s'ha realitzat cap estudi complet de les emissions sonores de la subespècie *baleàrica* i, per tant, resta per aclarir la separació acústica amb la subespècie *tyrrhenica*.- Jordi MUNTANER

Patterns of at-sea behaviour at a hybrid zone between two threatened seabirds

AUSTIN, R.E., WYNN, R.B., VOTIER, S.C., TRUEMAN, C., McMINN, M., RODRÍGUEZ, A., SUBERG, L., MAURICE, L., NEWTON, J., GENOVART, M., PÉRON, C., GRÉMILLET, D. & GUILFORD, T. 2019. *Scientific Reports, Nature Research* 9: 14720 | <https://doi.org/10.1038/s41598-019-51188-8>.

Després de quasi dos anys des de que fou enviat a la revista, podem veure els resultat d'uns 4

anys d'estudi de comportament dels virots de les Balears. Els patrons de variació de comportament

i connectivitat migratòria són característiques importants de les poblacions, especialment, a les zones que són límits de distribució de les espècies, a on el moviment i la connectivitat són característiques importants d'aquestes poblacions. En aquests escenaris se donen processos evolutius, com la divergència, la persistència mútua i la hibridació natural. En aquest article es centra en dues espècies d'auells marins, íntimament relacionades, que es reproduïxen a la mediterrània occidental: el virot petit *Puffinus mauretanicus* i la baldriga mediterrània *Puffinus yelkouan*. Els nivells de diferenciació conductual i ecològica entres aquestes poblacions continua essent un aspecte desconegut.

A l'article s'aporten dades genètiques i fenotípiques sobre la hibridació d'aquestes dues espècies a Menorca, que han divergit recentment. Ja es tenien dades d'estudis d'ADN mitocondrial que

sustentaven aquesta hibridació, però per a la realització d'aquest treball s'han utilitzat les tècniques de geolocalització i isòtops estables, i s'ha comparat amb el comportament del moviment de la població de Menorca "hibrida" (colònia de La Mola) amb les poblacions veïnes de Mallorca (cova de sa Cella) i de *P. yelkouan* de la costa francesa mediterrània (de les illes de Port Cros i Porquerolles, arxipèlag de les Hyères). La població de Menorca mostra un conjunt de característiques de comportament a cavall entre les dues espècies (incloses estratègies de migració, de moviments durant la temporada de cria i les poques dades fenològiques de les que es coneixen). Tot això és una nova evidència per a recolzar les suggeriments de que la població de Menorca és un exemple clar d'hibridació, una zona de frontera, entre els límits de dues poblacions de virots de la Mediterrània.- Guillem X. PONS